

Merzbacher és Szvanétia

A Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat Földtani Szakkönyvtárának egyik muzeális értékű könyve Gottfried Merzbacher Kaukázus című, 1901-ben megjelent, kétkötetes munkája, amelyben a földrajzi megfigyeléseken kívül aprólékos leírást közöl a Kaukázusban élő népekről. A könyv mellékleteként jelent meg a Kaukázus 1:140 000-es méretarányú topográfiai térképe.

Mesztia települése az Ingur völgyében, háttérben a Laila hegyláncainak hófedte csúcsai (forrás: Merzbacher)

Gottfried Merzbacher zsidó származású német földrajzkutató, hegymászó és felfedező volt, aki a szücsmesterség elsajátítása után Párizsban, Londonban és Szentpéterváron dolgozott. 1888-ban azonban értékesítette jól menő müncheni vállalkozását, és ettől kezdve életét a hegymászásnak szentelte. Merzbacher fontos szerepet játszott az Alpok, a Kaukázus és több ázsiai hegység, például a Tien-San felfedezésében.

A Kaukázusban számos túrautat írt le és a mai napig érdekes összefoglalót adott az itt élő népcsoportok mindennapjairól, építészetéről, vallásáról, valamint elemezte a társadalmi, gazdasági és politikai viszonyokat az Észak- és Dél-Kaukázus több régiójában. Merzbacher két kötetben megjelent munkájának az előszavában azt írta, hogy ehhez hasonló részletességű leírás még nem jelent meg németül, és ezzel a munkájával számos hibát ki akar javítani, amelyek a Kaukázusról szóló, német nyelvű szakirodalomban terjednek.

„Míg a csodálatos kaukázusi alpesi világ már régóta ismerős az angol olvasóközönség számára az angol alpinisták és hegyvidéki kutatók utazásai alapján (...), a német földrajzi és alpesi irodalom azonban nem adott egyetlen fontos művet sem erről a csodálatos hegyláncról napjainkig. Az a néhány utazó (...), aki eddig behatolt a kaukázusi Alpokba, csak röviden né-

zett körül ott (...). Ténynek tekinthető, hogy eddig az egyik szerző mindig idézte a másik hibáit, (...) s ezeket minden esetben elfogadták és újranyomtatták.”

Ananuri vára és temploma (forrás: Merzbacher)

Merzbacher utazásai során hosszabb ideig tartózkodott Szvanétiában, ami különösen érdekelte őt, egyrészt a környező hegycsúcsok, másrészt a régió sajátos kultúrája és elszigeteltsége miatt. A környező hegyeket részletesen jellemezte – a meredek hegyoldalak és mély folyóvölgyek váltakozásával magyarázta a régió hozzáférhetetlenségét:

A Shkhara-gleccserből eredő Enguri Szvanétiában (forrás: Babinszki Edit)

„Mint oly sok más kaukázusi folyó, az Ingur is felső részén szélesebb völgyet képez, mint lent, (...) magas hegyek veszik körül. Nyugaton, közvetlenül a Nakra folyó összefolyása után, vagyis pontosan ott, ahol a Svaneti Gau véget ér, a völgy hirtelen beszűkül és a folyó óriási magmás kőtömegeken tör át, óriási falak között. (...) Ezen a mintegy 65 km hosszú keskeny szakadékon keresztül, amelyet meredek falak határolnak, amelyek felfelé nyúlnak az ég felé, menekül az óriási mennyiségű víz. (...) A folyó völgyén keresztül tehát nincs rendszeres kapcsolat a külvilág és a felső Svaneti Gau között. Északon és keleten a Magas Kaukázus jéggerince határolja, amely felett csak eljegesedett hágók vezetnek; délen a Laila magas, részben eljegesedett fala választja el a Zcheneszchali-völgytől és Imereti-től. A felső Svaneti csak e lánc jégmentes keleti részén keresztül érhető el – magas hágókon keresztül, amelyek közül a Latpari-hágó (2830 m) a legmagasabb. Télen azonban ezeken sem lehet áthaladni, és az ország hónapokig teljesen hozzáférhetetlen.”

Ez utóbbi állítás – mely szerint télen a régió hónapokig teljesen elszigetelt – még gyakorlatilag ma is igaz. Bár a környék rohamosan fejlődik, a világörökség részének nyilvánított, a Magas-Kaukázus hatalmas hegyei között megbúvó Usguliba, a legmagasabban fekvő sván falvak közösségébe máig nem vezet betonút, s az év egy részében a külvilág számára gyakorlatilag elérhetetlen.

Szvanét házak Usguliban, a Kaukázus szívében (forrás: Babinszki Edit)

Bár az Európa és Ázsia határán fekvő Grúziát a történelme során számos birodalom hadai – arabok, mongolok, perzsák, törökök – feldúlták és kifosztották, a Kaukázus ormai közé, a svánok földjére nem merészkedtek. Szvanétia elszigeteltsége jól jött a grúzoknak is: vészterhes időkben felküldték javaikat a svánokhoz, hogy azok hegyi templomaikban, különleges kőtornyaikban rejtse el a becses kéziratokat, ikonokat, ékszereket. Így vált Szvanétia a korai grúz kultúra kincsesládájává.

Hegyeik védelmében a svánoknak saját, jóval ősbibb kultúrájukat is sikerült megőrizniük. Egyes kutatók szerint a svánok sumér rabszolgáktól származnak és ádáz harcosok hírében álltak. Sztrabón, az ókori geográfus ezen kívül azt is lejegyezte róluk, hogy bárányok bőrrel

szűrik az aranyat a folyók vizéből, tápot adva ezzel a legendának, mely szerint Szvanétiából származik az argonauták által keresett aranygyapjú.

A gergeti Szentháromság-templom (forrás: Babinszki Edit)

Kultúrájuk leglátványosabb elemei a falvaik fölé magasodó, 9–13. században épített tornyok százai, melyek a betolakodók és fosztogatók ellen nyújtottak védelmet. Szerepük a szvánokra jellemző vérbosszú szokásjogának megőrzése mellett még értékesebb. A 10–15 méter magas, négyzetes alaprajzú lakótornyok 3–5 szintre tagolódnak. A torony bejárata több méter magasan van a föld felett, melyet egy létrával, vagy lépcsővel érhetünk el. Ez támadás esetén megsemmisíthető. Ablak csak a legfelső szinten található, alig lőrésnyi mérettel. Minden szinten nagy, lapos sziklák fekszenek a feljárók nyílásai mellett, hogy stratégiailag izolálható, lezárható legyen a felette lévő szint. A nők, a gyermekek és az idősek a tornyok első emeletén rejtőztek, míg a férfiak a felső ablakokból harcoltak.

Szván asszonyok egy halotti toron (forrás: Merzbacher)

Merzbacher a szvánokat kemény, vad, barbár és ellenséges népnek írta le, de ezeknek az elképzeléseknek a nagy része azonban nem magától Merzbachertől származott, hanem a 19. századi francia, angol és orosz irodalomból. A valóságban azonban egy nagyon vendégszerető népről van szó, amely a korabeli utazókat és a modern turistákat is szívélyesen leülteti asztalához és megosztja velük a javait.

A Chaladi-gleccser (forrás: Babinszki Edit)

Merzbacher német nyelvű topográfiai térképe aprólékosan szerkesztett. Az elzárt Szvanétia (a térkép déli részén) területe is mind topográfiailag, mind településeit tekintve pontos. Sőt, ezen kívül az úthálózatot is – legalábbis e területen – a mai napig helytállóan jelzi – tapasztalataim szerint.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2021/26. számában.)